

SÓLYOM ILDIKÓ

Vaja

Vaja Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a Nyírség keleti peremén található. 35 km-re fekszik a megyeszékhelytől, Nyíregyházától. Jól elérhető a 41. számú, majd tovább a 49. számú főútvonalon, illetve a Nyíregyháza–Vásárosnamény vasútvonalon. A települést a magyar–ukrán országhatártól 30 km, a magyar–román határtól pedig 40 km választja el.

A város története

Vaját az írott források a XIII. század végén kelt oklevélben említik először. Nevének eredete máig vitatott. Lakói királyi jobbágyok, valamint gyepűőrök voltak, és feltehetően köztük éltek a középkorban Vayainak, majd a XVIII. századtól Vaynak nevezett család ősei. A középkor századaiban a főnemesi család tagjai a település földesurai lettek, akik valószínűleg a helység neve után vették fel ezt a családnévet. A település elnevezésének eredete azonban máig vitatott. (A Vayak leszármazottai egészen 1944-ig maradtak Vaja birtokosai.)

A XVIII–XIX. század fordulóján jelentős mértékben gyarapodott Vaja lakossága. Ezzel párhuzamosan megnövekedett a kereslet az élelmiszerek és a többi fogyasztási cikk iránt. Ekkor a földesurak vásártartási engedélyt kértek és kaptak a település lakói számára, ami 1836-ban a mezővárosi jog elnyerését is jelentette.

Egy 1886-ban elfogadott törvénycikk nyomán azonban Vaja elveszítette mezővárosi rangját, és lakóinak száma alapján a kisközségek közé sorolták. Ekkor már egyre többen nyomorogtak az aprózódó telkeiken, és jelentős volt a földnélküliek száma is. Vaja a XX. század elején indult fejlődésnek azzal összefüggésben, hogy 1904-ben átadták a rajta áthaladó Nyíregyháza–Vásárosnamény vasútvonalat. A településen posta, távírda, távbeszélő-állomás létesült.

Az 1945. évi földosztás gyökeres változást hozott a település lakóinak életében, mivel kisbirtokokhoz jutatta a földigénylőket. Később termelőszövetkezetek jöttek létre, amelyek közül az 1957-ben megalakult Béke (későbbi nevén II. Rákóczi Ferenc) Mezőgazdasági Termelőszövetkezet az 1970-es évekre egyre jobb megélhetést nyújtott tagjainak. Emellett elkezdődött egy szerény léptékű iparosodás is, hűtőház, konzervgyár, lágagyár, bórdíszműüzem, léalma-feldolgozó és -sűrítő üzem épült, munkalehetőséget teremtve a település lakóinak.

Közigazgatásilag Vaja az 1860-as években a Nyírbátori felső, a XX. század elején a Nyírbátori, 1920-tól a Nyírbaktai, 1945-től a Baktalórántházi, 1970-től a Mátészalkai járáshoz tartozott. 1970-ben Vaja közös tanácsot alakított Örről és Rohoddal, amely az 1980-as évek közepétől Nyírparasznyával bővült. A település 1990-ben lett ismét önálló. Jelenleg a Mátészalkai kistérség része, valamint a Szatmári Többcélú Kistérségi Társulás egyik mikroközpontja.

Népesség, népmozgalom

Az 1870. évi népszámlálás idején Vaja lakossága 1589 fő volt. A lélekszám 1960-ra már 3700 fölé emelkedett, majd ezt követően kismértékben csökkent. 1970-től tekintve, a települést a népszámlálások közötti periódusokban és a legutóbbi census óta eltelt időszakban természetes szaporodás jellemezte. A népességszámot alakító másik tényező, a vándorlási különbözet azonban negatív volt. A születések és a halálozások pozitív egyenlege az 1980 és 1989 közötti évek összességében, valamint a 2001 óta eltelt időben már nem tudta ellensúlyozni az elvándorlásból eredő veszteséget, aminek hatására a népességszámban kisebb csökkenés mutatkozott. A település lélekszáma 2008 végére 3625 főre mérséklődött.

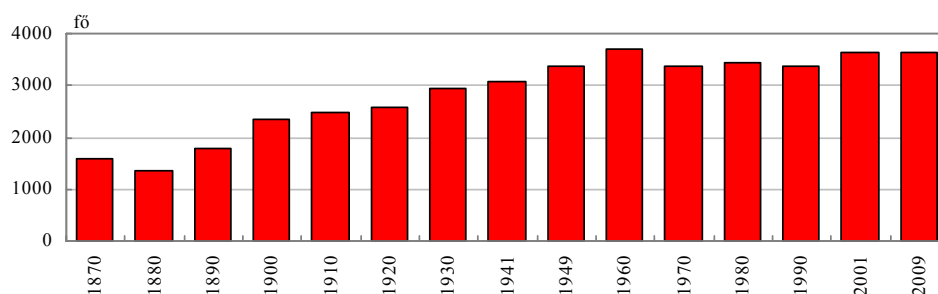
Lakónépessége alapján Vaja Szabolcs-Szatmár-Bereg 27 városa közül a harmadik legkisebb. Népsűrűsége 127 fő/km², amely a megye hasonló (5000 fő alatti) népességű városainak átlagánál több. A népesség nemek szerinti összetétele kiegyenlített. A 2001. évi népszámlálástól 2008 végéig eltelt időben a gyermekek (a 0–14

évesek) lakosságon belüli aránya 23%-ról 21%-ra, az időseké (a 64 év felettieké) 12%-ról 11%-ra csökkent. Ennélfogva a száz gyermekre jutó idősek száma kismértékben (50-ről 51-re) emelkedett.

A 2001. évi népszámlálás adatai szerint a 14 évesnél idősebb népesség nyolctizede rendelkezett legalább általános iskolai végzettséggel, a 18 évesek és idősebbek kéttizede pedig legalább érettségivel. Főiskolai vagy egyetemi diplomát a 25 évesek vagy idősebbek 5%-a szerzett.

1. ábra

A népesség száma az év elején*

* 1960-ig jelenlévő, 1970-től lakónépesség.

2001-ben a lakosság 4%-a mondta magát valamely nemzetiségi kisebbséghez tartozónak. Vallási hovatartozása szerint Vaja lakóinak háromnegyede református, kéttizede katolikus volt a legutóbbi népszámlálás időpontjában az önbevalláson alapuló információk alapján.

Foglalkoztatás, gazdaság

2008. december 31-én vajai székhellyel 876 vállalkozást tartottak nyilván, amelyből 817 egyéni és 59 társas vállalkozás volt. A társas vállalkozások között 36 korlátolt felelősségű társaság és 22 betéti társaság, valamint 1 szövetkezet szerepelt. A vállalkozások 99%-a 10-nél kevesebb embert alkalmazó mikro-vállalkozás volt, 10–49 fő közötti létszámot 5, 50–249 fő közöttit pedig 2 cég foglalkoztatott. A vállalkozói aktivitás kedvezőnek mondható a településen a kiterjedt mezőgazdasági mikro-vállalkozások következtében. Ezer lakosra 242 vállalkozás jutott, 78-cal több, mint a megye hasonló népességű városaiban átlagosan.

Természeti adottságaiból eredően Vaja mezőgazdasági jellegű település. Talaja kedvez a szántóföldi művelésnek, ennélfogva földjein búza, rozs, kukorica, uborka, paradicsom termesztése a meghatározó. Emellett számottevő a gyümölcsstermesztése: az alma- és a meggyültetvények a legjellemzőbbek a térségben.

Ezt az arculatot tükrözi, hogy a vállalkozások gazdasági ágak szerinti megoszlásában a mezőgazdasági jellegűek 84%-ot tesznek ki. Az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás; az építőipar; illetve a kereskedelem, javítás területén a vállalkozásoknak külön-külön 2–4%-a tevékenykedett.

1. táblázat

A regisztrált vállalkozások száma és megoszlása gazdasági ágak szerint, 2008. december 31.

Ágazati kód	Gazdasági ág	A regisztrált vállalkozások	
		száma	aránya, %
	Összesen	876	100,0
	Ebből:		
A, B	mezőgazdaság, vad-, erdő-, halgazdálkodás	738	84,2
C–E	ipar	12	1,4
F	építőipar	29	3,3
G	kereskedelem, javítás	35	4,0
H	szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	8	0,9
J	pénzügyi közvetítés	11	1,3
K	ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	21	2,4

A foglalkoztatottak száma és árbevétele alapján a városban a legnagyobb munkaadó a német tulajdonú IMPRESS Vaja Fémcsomagoló Kft, amelynek fő profilja a fémből lévő élelmiszer-ipari csomagolóanyagok gyártása. A legtöbb munkavállalót foglalkoztató vállalkozások közé tartozik az előbbi cég számára bér munkát végző WELL–STORE Szolgáltató és Kereskedelmi Kft, az éticsiga-feldolgozással és savanyúság készítésével foglalkozó MANTAR Magyar–Német Élelmiszer-feldolgozó és Kereskedelmi Kft, a léalma feldolgozására és sűrítmény készítésére szakosodott Vajai Zöldség-Gyümölcs Kft, valamint a Sütőipari, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.

A térség rendelkezik idegenforgalmi kapacitással, 40 férőhelyes kereskedelmi szálláshely áll az idelátogatók rendelkezésére.

A Foglalkoztatási és Szociális Hivatal 2008 decemberi adatai alapján vajai lakóhellyel 564 munkanélkülit tartottak nyilván, a város munkavállalási korú népességének 22%-át. A munkanélküliek 66%-a tartósan, 180 napon túl szerepelt a nyilvántartásban. A nyilvántartott álláskeresőök hattizede a legfeljebb általános iskolai végzettségűek közül került ki.

Lakáshelyzet, infrastruktúra

Vaja lakásállománya 2008 végén 1171 volt. Száz lakásra így 310 lakos jutott, ami a megye hasonló népességű városainak átlagánál (277) magasabb laksűrűséget mutat. A lakások 44%-a 1970 és 1989 közötti építésű, ennél korábban az állomány 34%-a, 1990-től pedig 17%-a épült.

A várost a lakossági infrastruktúra teljes kiépítettsége jellemzi. Jelenleg minden lakás csatlakoztatva van a közüzemi vízhálózatra. 2000-re teljes egészében kiépült a biológiai tisztító technológiával ellátott szennyvízcsatorna-hálózat, amelyre 2008 végéig a lakások háromnegyedét kötötték rá. Az 1990-es években jutott el a településre a vezetékes földgáz, amelyet a háztartások 66%-a használ. 1992 óta a kommunális hulladékgyűjtés is megoldott, amelybe a lakások 99%-át vonták be. A 2008-tól kialakított szelektív hulladékgyűjtésben a lakások 61%-a érintett. A folyamatos bővítések eredményeként 1991-től teljes egészében kiépült a vezetékes telefonhálózat. A kábeltelevíziós hálózat kiépítése 2006-ban kezdődött. Ezt a szolgáltatást jelenleg a lakások 14%-ában veszik igénybe. A városban teleház működik. 2004-ben indította el műsorának sugárzását az ország legkeletibb kereskedelmi rádiója, a Ha-Jó Rádió (Vaja 40 km-es körzetében). 1992-re a település csaknem valamennyi utcáját szilárd burkolattal látták el. 2008-ban ezer lakosra 217 személygépkocsi jutott, amely kissé elmarad a megye hasonló népességnagyságú városainak átlagától.

Tavirózsa Óvoda

A város lakóinak egészségügyi alapellátását két házi orvos biztosítja, emellett fogorvos és egy gyógyszerár is működik a településen. Az idősekről történő gondoskodást egy 40 férőhelyes nappali intézmény segíti, továbbá családsegítő szolgálat is működik a településen. Vaja központi szereppel rendelkezik a gyermekjóléti és a szociális feladatok ellátásában.

A városban új óvoda épült, ahol a 14 óvodapedagógus 165 gyerek ellátásáról gondoskodott 2008-ban. A felújított általános iskolában 35 pedagógus 20 osztályban 421 tanulót oktatott a 2007/2008-as tanév folyamán.

A Vaján élők ellátását 46 kiskereskedelmi üzlet, ezen belül 13 élelmiszerüzlet, valamint 12 vendéglátóhely biztosította.

Műemlékek, kulturális élet, célkitűzések

A Vaja legnevesebb földesuráról, Vay Ádámról elnevezett, Rákóczi-kori emlékeket gyűjtő múzeum a Vay család XVI. században épült várkastélyában kapott otthont. A kastély a Rákóczi-szabadságharc idején fontos szerephez jutott, benne a fejedelem két alkalommal (1703-ban és 1711-ben) is tárgyalásokat folytatott. A város kulturális életében kiemelkedő szerepet töltenek be a Vay Ádám Múzeum rendezvényei, az ott működtetett Nemzetközi Képzőművészeti Alkotótábor, a tudományos ülésszakok. Vaján alakult meg a Rákóczi Tárogató Egyesület, amely összefogja a hangszer hazai és külföldi megszólaltatóit. A múlt századból fennmaradt Tájház

a népi építészet utolsó helyi emléke. A különleges úszólápokról nevezetes vajai őstó természetvédelmi terület (egyben horgásztó is).

A város önkormányzatának fejlesztési elképzelései, célkitűzései között szerepel többek között a művelődési ház átépítése, integrált közösségi szolgáltató tér kialakítása, új egészségügyi központ létrehozása, a városközpont rekonstrukciója, a turizmus fellendítése, a település körzetközponti szerepének erősítése.

A tervek szerint a Nyíregyháza és Vásárosnamény közötti szakaszon – Vajai csomóponttal – tovább épül az M3-as autópálya, amely a térség közlekedési viszonyait várhatóan kedvezően befolyásolja. A város vezetői a meglévő ipari terület bővítésével ipari park kialakítását tervezik, az autópálya megépítésétől – a város közlekedési csomóponti helyzetére alapozva – ukrán és román cégek letelepedését, s ezáltal új munkahelyek teremtését remélik.

Vay Ádám Múzeum szoborparkja

Vay Ádám Múzeum